

Konspirace a identita: úvod do narativní analýzy rozhovorů s konspirátory

Eva Dubovská
Psychologický Ústav AVČR

Co-funded by
the European Union

MINISTRY OF EDUCATION,
YOUTH AND SPORTS

Mediated Society (MEDIS:ON)
CZ.02.01.01/00/23_025/0008713,,
“

Konspirační teorie

„ Konspirační teorie je přesvědčení, že dva nebo více aktérů **tajně koordinuje** své kroky s cílem dosáhnout nějakého výsledku a že jejich **spiknutí** je předmětem veřejného zájmu, ale **není veřejně známé**. Konspirační teorie jsou explicitně nebo implicitně postaveny do **opozice** vůči veřejně přijímané verzi reality a **skrývají zlovolné nebo zakázané činy**.“

(Douglas & Sutton, 2023, p. 282)

Motivy konspiračních přesvědčení

- EPISTEMICKÉ: potřeba rozumět světu a hledat kauzální vysvětlení / obzvlášť silná potřeba při událostech nebývalého rozsahu
- EXISTENCIÁLNÍ: potřeba bezpečí a kontroly nad situací / kompenzace nejistoty, úzkosti / udržování sebehodnoty, osobní identity
- SOCIÁLNÍ: potřeba někam patřit / zhodnocují sebepojetí ve skupině a v kontrastu k jiným skupinám (oficiální instituce, média, věda, outgroup) / potřeba zaujmout

(Douglas, Sutton & Cichocka, 2017,)

Ale také: entertainment function / boredom reduction, sense of own meaning and purpose

Souvislosti:

- kognitivní specifika: nižší analytické myšlení, nižší reflexe, vyšší potřeba kognitivního uzavření
- paranoidní sklony, náchylnost k bludům
- „Rabbit hole syndrome“
- silnější v ostrakizovaných částech společnosti, u skupin, které se cítí málo reprezentovány oficiálním narativem
- souvislost s narcismem a kolektivním narcismem
- preference autoritativních lídrů, populismus, nedůvěra k demokratickým institucím

Výzkumný postup

Data z projektu „Doba Covidová a postcovidová“ – financování UOCHAB AVČR, spolupráce se Sociologickým Ústavem a Ústavem pro soudobé dějiny

Záměrný výběr + snowball, 6 tazatelů, studenti FSS MU

Celkový soubor 60 rozhovorů, z toho vybráno 15 splňujících definice konspiračních narativů

procedura sběru dat:

polo-strukturovaný rozhovor zaměřený na prožívání války na Ukrajině, subjektivní vysvětlení příčiny konfliktu

Narativní analýza (Chrz, 2007; Chrz et al, 2016; Dubovská & Chrz, et al. 2017 atd.)

Kategorie narativní analýzy

1. Jádrové (core) narativy
2. Narativní pozice
3. Legitimizační funkce konspiračních narativů
4. Poetika a estetika

Jádrové narativy

Jádrové narativy	témata
propojení války a COVIDu - všechno spolu souvisí a je dílem spiknutí temných sil	biologické laboratoře na Ukrajině je to boj o sféry vlivu je to genocida lidstva cílem je depopulace slovanů cílem je ovládnutí mimozemšťany
válka / vojenská operace je vyvolaná západem a doplatí na ni obyčejní lidi	je to boj o suroviny Válka je připravovaná USA a NATO Rusové neměli jinou možnost, museli se bránit sankce Rusové vůbec necítí, ale naši lidé trpí pomoc Ukrajině ve válce jde proti našim zájmům mainstreamová média manipulují lidé jsou zmanipulovaní
Ukrajští utečenci si nezaslouží naši pomoc	Ukrajínští utečenci zneužívají systém pomoci ukrajínští utečenci nedužívají alkohol a chovají se nevhodně na Ukrajině není válka, chodí tam na dovolenou ukrajinci jsou nekulturní, zdivočelý národ pomáhači jsou naivní anebo se snaží o morální nadřazenost

Narativní pozice (positioning)

Mluvčí se aktivně sociálně umísťují, využívají dostupné master-narativy anebo alternativně konstruují vlastní „proti-pozice“ (Davies & Harre, 1990, Bamberg, 2005).

- Některé znaky vyprávění mohou signalizovat **pozici mluvčího**, nebo také jeho hledisko, tedy určité **rozvržení** ve vztahu k ostatním, a to jak těm, o kterých se mluví, tak i k těm, se kterými se mluví.
- Výběrem diskursivních prostředků lidé typicky vymezují hranice kolem sebe a druhých tak, že se zviditelní individuální rozdíly a příslušnost ke skupinám (Bamberg, 2012).

Narativní pozice (positioning)

- I. Kdo jsou hlavní postavy a jaké jsou jejich pozice v příběhu?
- II. Jaké narativní pozice se objevují v interakci?
- III. Jaké jsou pozice v kontextu normativních diskurzů a Self?

Positioning I. – postavy v příběhu a jejich pozice

„Díky Putinovi jsou zlikvidovaný veškerý biologický laboratoře na Ukrajině.“

„proti Putinovi nemá nikdo šanci, jo?! Putin se dá dohromady s Indií a Čínou a všichni jsou maličtí. Ale jako proč on by to dělal? On nejde po tom, aby zabíjel lidi, jo? On jde po tom bezpráví a prostě čistí to tady!“

Positioning II. – v interakci

T: První otázka, jak jste prožíval propuknutí války na Ukrajině?

P: Neexistuje válka na Ukrajině. Existuje pouze speciální vojenská operace na území Ruské federace, Ukrajina není, nemá hranice, není to stát, pouze Ukrajinci žijí na propůjčeném území Ruské federace, která je následovníkem Svazu sovětských socialistických republik. Takže neexistuje válka.

T: Okej, a tedy, jak jste prožíval propuknutí této vojenské operace, tohoto vojenského konfliktu na území ruské republiky?

P: Vojenské speciální operace. Samozřejmě chápu ten záměr, cíl a určitě to přišlo ve správnou chvíli, protože o týden nebo o dva později by byla Ruská federace, tedy Rusové žijící na území Ruské federace, napadení biologickými zbraněmi fašistických Ukrajinců a jejich spojenců z Ameriky.

T: Cítím z vás trošku rozhořčení.

P: Rozhořčení nevím, spíše ano, maximálně nad tím, že existují ještě fašisté, že ještě, nebo potomci fašistů, jo, banderovců a německých fašistů a chápu, že je potřeba je vymýtit, je potřeba (...) je vymýtit všude, nejenom na území Ukrajiny, bohužel se rozlezly po celém světě. Je jich hodně. U nás, v Polsku a po Evropě. Je potřeba je vymýtit všude.

Positioning III. Kdo jsem?

„už jsem toho přečetl tolik, že je, je to možné, že lidský mozek není schopný, nebo nevím. od začátku nás učí špatně! nebo nechcous nám říkat ehm veškeré informace. kdybychom věděli všechno, tak jsme úplně jinde. a lidé někteří si žijou v nějaké bublině a nechcous vědět víc. jsou spokojeni tak, jak žijou.

(...) žijou v tom systému, který máme nastavený. práce, výchova, práce, spánek, jídlo. uživit rodinu, platit dluhy, platit jenom peníze. to, co všechno ten stát a ty další chcous, to, co po nás chcous. a tím nás zahánějí do pasti! přestáváme myslet! někteří jednotlivci vůbec neumí přemýšlet!“

Positioning III. Kdo jsem?

Já se na televizi nedívám. Já si zjišťuji všechno na alternativních webech, kterých mám 10-15 a porovnávám. Jo? Ono je potřeba ty informace zjišťovat a ne jenom z jednoho zdroje, ale z více zdrojů. No my televizi máme - nemáme od covidu. No to zprávy vůbec, rádio vůbec, to je úplně zbytečný.

A: Jo, jo. A jak jste se k tomu dostala k těm alternativním - jestli vám to někdo doporučil, nebo jste si začala to nějak sama zjišťovat?

P: Sama, sama. Hledám, hledám. Hledám, čtu, zjišťuju. Když mě to zaujme, tak zjišťuju dál a... Tak nějak. NE, nedoporučil mi to nikdo.

Zobecněné schéma positioning

- Já, či my: vyhledávající, kriticky myslící, jdoucí k podstatě, která je skrytá – versus nemyslící, zmanipulovaná většina
- já vím (my víme) co se tady skutečně děje -> oni nevědí.
- Vs. literatura:
 - Potřeba chránit svůj sebeobraz
 - Potřeba jedinečnosti
 - Potřeba smyslu

Děkuji za pozornost

The data/ study described is from the project „Mediated Society (MEDIS:ON) CZ.02.01.01/00/23_025/0008713“ which is co-financed by the European Union

Co-funded by
the European Union

